

COL·LABORACIONS

Una gran empresa vinícola de Vilafranca del Penedès: de Cortina y cia a Bosch-Güell SA¹

Raimon Soler-Becerro

RESUM

L'agost del 2023, després d'uns 37 anys, el vi va tornar a entrar a una de les naus Cortina gràcies a la posada en funcionament del viver de cellers. A inicis del 2024, l'Ajuntament de Vilafranca del Penedès ha rebut el suport de la Diputació per a instal·lar-hi la segona biblioteca, un projecte necessari per a la vila i llargament reclamat. És una bona notícia que peces clau del patrimoni vitivinícola de la nostra ciutat trobin nous usos que ajudin a mantenir-los vius i salvar-ne, si més no parcialment, els elements que en formaven part, com poden ser algunes de les tines de ciment. Tanmateix, tot i que l'Ajuntament vilafranquí insisteix a parlar de la "nau Cortina", cal remarcar que n'hauríem de fer referència usant el plural, atès que la nau que acull actualment el viver de cellers forma conjunt amb una altra nau lateral a la reformada i que té façana també al carrer del Comerç i al carrer de Magarola, nau que actualment es troba en desús. A més, malgrat que la majoria de vilafranquins i vilafranquines les

1 Aquest treball ha rebut el suport del Grup de Recerca Economic History and Development (Industry, Business and Sustainability)- 2021SGR00762. Vull agrair també al personal del Centre de Documentació del Vinseum, especialment a Jordina Escala, que m'hagi facilitat part de la documentació i algunes de les etiquetes que s'han utilitzat per a aquest article. També he d'aguir la bona predisposició de Raquel Castellà per l'ús de les seves imatges. Finalment, tinc un deute amb Montserrat Julià i Torner i els seus suggeriments i comentaris, que han contribuït a millorar el text. En qualsevol cas, la responsabilitat de l'article és de qui el signa.

coneixem com a naus Cortina (la nau en desús encara en conserva el nom a la façana), caldria aclarir que durant bona part de la seva història l'empresa va utilitzar la raó social de Bosch-Güell, amb les seves diverses variants legals (comanditària o anònima), i de fet, el seu soci principal i impulsor, tal com veurem tot seguit, va ser el barceloní Ròmul Bosch i Alsina, un fet que ha quedat oblidat en la memòria local.

ABSTRACT

In August 2023, after some 37 years, wine returned to one of the Cortina warehouses thanks to the start-up of the winery nursery. At the beginning of 2024, the Vilafranca del Penedès Town Council received the support of the Provincial Council to install the second library, a necessary project for the town and long demanded. It is good news that key pieces of our city's wine heritage find new uses that help keep them alive and save, at least partially, the elements that were part of them, such as some of the cement vats. However, although the Vilafranca City Council insists on talking about the "Cortina nave", it should be noted that we should refer to it using the plural, given that the nave that currently houses the winery nursery forms a joint with another lateral nave in the reformed one and which also has a facade on Carrer del Comerç and Carrer de Magarola, a nave that is currently disused. In addition, despite the fact that the majority of Vilafranca people know them as Cortina naves (the disused nave still retains its name on the facade), it should be clarified that for much of its history the company used the corporate name of Bosch-Güell, with its various legal variants (limited or anonymous), and in fact, its main partner and driving force, as we will see below, was Barcelona's Ròmul Bosch i Alsina, a fact that has been forgotten in the local memory.

INTRODUCCIÓ

Aquest article té dos objectius principals. En primer lloc, explicar la història d'una de les principals empreses vinícoles vilafranquines del segle XX, avui ja desapareguda. Veurem el seu naixement, desenvolupament i la seva desaparició, i quins en van ser els empresaris, que no solament feien negocis, sinó que participen en diversos vessants de la societat: la política, l'art i la cultura de l'època, entre altres. En segon lloc, i pel que fa als edificis conservats, s'explica aquesta història per tal que se'n valori plenament el seu caràcter de bé patrimonial que precisa algun tipus de protecció.

Sense voler avançar esdeveniments, cal dir que l'empresa va sorgir a finals del segle XIX en el marc de l'impuls que rebria la indústria vinícola local, en el lapse de temps que va dels anys 70 del segle XIX fins a la fi de la Primera Guerra Mundial. Aquest període està inicialment marcat pel gran flux exportador cap a França a causa de l'arribada de la fil·loxera al país gal i, després, per l'inici d'una crisi de la vitivinicultura a Catalunya per l'efecte del flagell groc al nostre país, seguit d'una recuperació plena de dificultats a causa de les oscil·lacions dels preus del vi que van afectar més els viticultors que no els grans comerciants de vi.

En aquest sentit, cal recordar que Vilafranca i la seva comarca van participar de l'expansió de la vinya que es produiria a finals del segle XVIII i, sobretot, durant la primera meitat del XIX. D'aquesta forma, en el període del predomini de l'aiguardent com a principal producte d'exportació, Vilafranca hi va jugar un paper important. Pascual Madoz (1985), per exemple, destacava que, pel 1840, la localitat comptava amb quatre grans fàbriques que elaboraven aiguardents d'entre 33 i 36 graus Cartier amb màquines modernes. Tanmateix, i com assenyalava el mateix Madoz, en l'àmbit del comerç d'exportació, Vilafranca exercia un paper de dipòsit dels productes penedesencs, però el punt principal del comerç de productes vinícoles de la nostra gran regió era Vilanova i la Geltrú, on es concentraven els grans comerciants de vins i aiguardents del Penedès. Perquè el transport es feia per mar.

L'impuls de la vitivinicultura va permetre a la línia de l'interior guanyar la partida a la proposta d'un ferrocarril per la costa a mitjan segle XIX. D'aquesta forma, no va ser a l'arribada d'aquest nou mitjà de transport a la capital de l'Alt Penedès, que es va capgirar l'hegemonia comercial. Així, segons assenyalava Antoni Martorell (2010: 33-34), després de diversos precedents més o menys exitosos, no va ser fins a l'any 1866 que alguns comerciants iniciaren l'exportació directa des de Vilafranca del Penedès, gràcies al transport ferroviari. A banda de la importància que encara tenia el mercat americà (sobretot Cuba), a la qual cosa hi hem d'afegir l'impuls donat per la demanda francesa de vins, atès que aquest país ja es veia afectat de ple per la fil·loxera en aquesta època. És en aquest context que diversos comerciants forans, tant barcelonins com estrangers, sobretot suïssos, van veure les oportunitats que oferia Vilafranca com a centre de l'exportació de vins amb una connexió ferroviària directa amb Barcelona o Tarragona. A més, la línia fèrria va provocar el sorgiment d'un nou "centre" urbà, fora de la vila, delimitat pels grans edificis dels cellers de Vilafranca, formant una mostra d'una arquitectura industrial, anterior a les anomenades catedrals del vi.

VILAFRANCA DEL PENEDE'S: FERROCARRIL, VI I PATRIMONI INDUSTRIAL

En el cas de Vilafranca del Penedès, la implantació d'una nova via de comunicació va significar que es convertís en una nova capital del vi. A partir de la seva arribada el 1865, es va fusionar amb el progrés de la vitivinicultura —industrialitzant-la de manera molt particular—, amb canvis en l'evolució urbana. Aquesta doble qüestió ens permet distintes mirades sobre el patrimoni industrial construït arran de la implantació del ferrocarril, com són el cellers i altres construccions relacionades amb el transport i l'emmagatzematge de vi. Un patrimoni conservat d'enorme interès, però poc valorat i que tendeix a desaparèixer amb la insensibilitat dels plans urbanístics i la manca d'inventaris i catalogacions actuals. Amb l'arribada del ferrocarril, el comerç del vi comú va canviar radicalment, inicant un nou cicle productiu i exportador i, amb ell, la seva industrialització i modernització.

En primer lloc, hem de considerar la comercialització i l'exportació mitjançant el nou mitjà de transport. En segon lloc, s'incentiva una nova manera de colonitzar l'espai urbà mitjançant un nou tipus de construcció: el celler urbà. Aquest, com a edificació industrial, permet un nou emmagatzematge del vi, de fet una segona transformació, facilitada a més per la proximitat de les vies i de l'estació. Es tracta d'una arquitectura molt funcional, responent a una tipologia molt característica de planta rectangular-basilical, amb una gran coberta per allotjar els grans dipòsits, aconseguint grans espais diàfans per facilitar la mobilitat de botes i bocois. En tercer lloc, hem d'anotar que la seva construcció i edificació incideix en el desenvolupament de la industrialització. Aquesta no es produeix amb les grans fàbriques tèxtils, sinó amb aquests nòduls productius vinculats a la viticultura. I es desenvolupen, a més, nombrosos oficis i activitats, permetent la construcció d'habitatges i d'edificis industrials, tot desenvolupant el barri del Molí d'en Rovira, amb l'eix principal al carrer del Comerç. El celler urbà —que anomenem també *nau* o *magatzem*—, fou inicialment projectat per mestres d'obres i, a mesura que avança el segle XIX i durant el XX, van ser dissenyats pels arquitectes locals. De fet, és un reflex de l'art i la cultura i, per tant, el celler urbà ha de ser considerat un exponent més del modernisme i el noucentisme catalans. Els primers cellers urbans de Vilafranca d'aquestes característiques —les naus de Torres, les de Fèlix Via i les de Cortina, entre altres— es van erigir pràcticament quaranta anys abans que els cellers cooperatius de Cèsar Martinell, situats la majoria a les comarques de l'Alt Camp, la Conca de Barberà, la Terra Alta i el Priorat, i reconegudes avui dia com a “catedrals

del vi". Davant les fragilitats a les quals està sotmès, la valoració del patrimoni industrial vinícola i, relacionat amb ell, el ferroviari, ens permet incidir en la recuperació de la memòria històrica local a través no només de les construccions, sinó de la vida que s'hi desenvolupà a través del treball dels obrers i obreres. D'aquesta manera, es posa de relleu un conjunt urbà que encara conservem.²

D'EMPRESARI A VINATER: RÒMUL BOSCH I ALSINA

Ròmul Bosch i Alsina va ser un personatge rellevant entre finals del segle XIX i principis del XX per la seva significació empresarial i social. Més desconeguda és la seva vinculació amb Vilafranca, a la qual devia arribar atret per la possibilitat del negoci del vi i per les bones connexions amb Barcelona.

Ròmul Bosch i Alsina va néixer a Calella (el Maresme)³ el 1846, al si d'una família benestant. Tot i que va iniciar els estudis de medicina, el 1867 va decidir allistar-se com a voluntari a Cuba. També sembla que va passar per Santo Domingo, però finalment va anar a parar a l'Havana, on va acabar establint relacions amb el vilafranquí Marcel·lí Jané Formosa, constituint l'empresa Jané, Bosch y Cia., que es dedicava al comerç d'importació i exportació de tota mena de productes. En aquest sentit, doncs, Bosch i Alsina va ser un de tants catalans de la costa emigrat a les Antilles que van acabar dedicant-se al comerç i a la navegació situats en un espai on imperava la idea de fer negocis, i que va permetre a un bon nombre dels emigrats adquirir grans fortunes, incidint sobre el desenvolupament econòmic del país. El retorn a Catalunya de Bosch i Alsina es va produir de manera intermitent entre començaments de la dècada de 1870 i la de 1880. Sembla que en aquest període va acabar la carrera de medicina, que no va exercir mai. Un cop establert definitivament a Barcelona, va fer-se construir la casa Bosch Alsina a la plaça de Catalunya, 8 —amb un projecte d'incipient modernisme de Bonaventura Bassegoda Amigó—, i es va casar amb Maria dels Àngels Catarineu i Ferran, l'any 1881. Del matrimoni en van néixer sis fills, dels quals en sobreviuriu cinc: Alejandro, Maria de los Angeles, Mercedes, Reyes i Ròmul (Castellà, 2022).

2 Al respecte, veieu Julià i Soler-Becerro (2021 i 2023). Sobre les anomenades catedrals del vi, Lacuesta (2009).

3 Sobre la figura de Ròmul Bosch i Alsina podeu consultar els següents treballs de Castellà i Fernández-Esparrach (2020), de Castellà (2022) i l'esbós biogràfic d'Albert Estrada-Rius (2023). Una visió novel·lada de la família Bosch es pot trobar al llibre de Lolita Bosch (2008).

De retorn a Barcelona i amb el capital acumulat a les Antilles, ràpidament es va dedicar a tota mena de negocis: el trobem invertint a Crèdit & Docks de Barcelona (1884), creant la naviliera Vapores de Rómulo Bosch, en la creació de la colònia de Còdol-Dret a Roda de Ter (1890), participant activament en la Societat Anònima del Tibidabo (1899), fundant la primera fàbrica d'esmalts metàl·lics de l'Estat espanyol (Esmaltería Española), i formant part de consells d'administració com el del Tramvia i Funicular del Tibidabo, del Dipòsit Flotant de Carbons, de la societat anònima Seguros y Rentas, entre altres empreses (*Revista ilustrada de banca, ferrocarriles, industria y seguros*, 25 de novembre 1908). Com veurem tot seguit, també es va dedicar al negoci dels vins, que possiblement devia conèixer arran de la seva relació amb Marcel·lí Jané. També es va integrar ràpidament en la societat barcelonina, participant en corporacions i entitats rellevants com el Foment del Treball Nacional, la Cambra de Comerç, la Junta d'Obres del Port, la Junta de la Sociedad Antiesclavista Española, la Casa Amèrica i l'Ateneu Barcelonès, entre moltes altres. Fou un gran col·leccionista i aficionat a la numismàtica, i la seva col·lecció va ser donada a la ciutat i ha acabat integrada al Gabinet Numismàtic del Museu Nacional d'Art de Catalunya.

*Ròmul Bosch i Alsina, el 1905, quan era alcalde de Barcelona.
Foto extreta de La Il·lustració Catalana, 26 de novembre de 1905.*

Des del punt de vista polític, fou un home del Partit Liberal de Práxedes Mateo Sagasta. Va ser diputat a Corts i senador en diverses legislatures. També va ser puntualment alcalde de Barcelona, l'any 1905. A Bosch i Alsina se'l coneix també com l'impulsor de la modernització del Port Vell de Barcelona. És per aquest motiu que el Moll de la Fusta porta oficialment el seu nom i també hi trobem una estàtua commemorativa.

Per la seva activitat de comerç vinícola, Ròmul Bosch i Alsina també va tenir alguna relació amb la societat vilafranquina. D'aquesta forma, sabem que una part important de la biblioteca de l'Ateneu Obrer Vilafrancú procedia de la cessió de llibres que va fer Bosch l'any 1891 (Ferret, 2023: 32). També tenim constància que, entre el 1891 i el 1907, Ròmul Bosch i Alsina va ser un dels promotors que oferia un dels premis del Centre Agrícola (Vinseum, 2018).

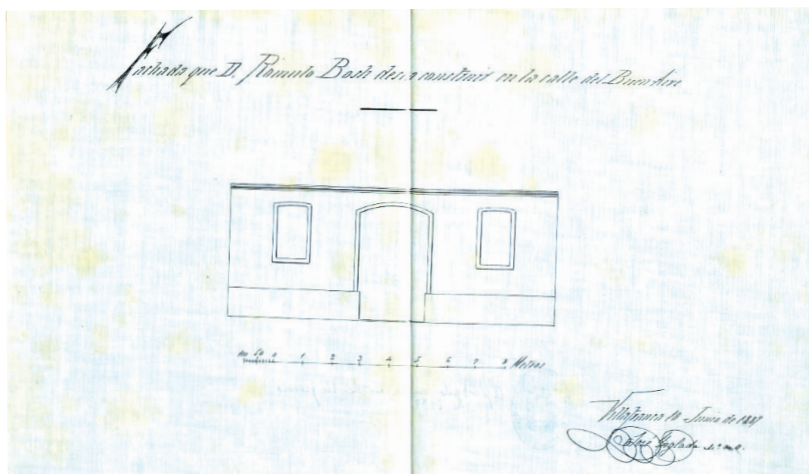
ELS INICIS DE RÒMUL BOSCH I ALSINA A VILAFRANCA

La majoria dels esbossos biogràfics de Ròmul Bosch i Alsina indiquen que va fundar els cellers Bosch-Güell el 1886. De fet, així es feia constar en les etiquetes de l'empresa de què tractarem en els següents apartats. En realitat, això no és exactament així, bàsicament perquè aquesta és una raó social que no es va emprar fins al 1909, i perquè l'empresa que es deia inicialment Cortina y Cia., no va ser fundada fins al 1891. Hi tornaré tot seguit. De fet, si resseguim la matrícula de la contribució industrial o bé alguna de les guies generals anomenades Bailly-Baillière, no trobarem rastre de Ròmul Bosch i Alsina a Vilafranca.

Malgrat això, podem donar per bona la data de 1886 com la d'arribada de Ròmul Bosch al negoci de vins vilafranquí. Sabem, gràcies a les llicències d'obres de particulars, que Bosch havia tingut una casa a la rambla Nostra Senyora, amb accés als carrers de Sant Joan i de la Palma, casa que va ser adquirida i enderrocada per Enric Sardà i Pau Balaguer, l'any 1887.⁴ En aquest mateix any, Ròmul Bosch, per intermediació del mestre d'obres Josep Inglada, sol·licitava permís per construir un magatzem al carrer de Bonaire, 4, que feia cantonada amb el carrer de Montserrat.

4 Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès (en endavant ACAP), Fons Ajuntament de Vilafranca, llicències d'obres a particulars, "Llicència sol·licitada pel Sr. Ignasi J. Ràfols, en nom d'Enric Sardà i Pau Balaguer, per a poder enderrocar una casa que van adquirir a Ròmul Bosch i situada a la rambla de Nostra Senyora, adjacent als carrers de Sant Joan i de La Palma", 1887, ACAP20-2-T2-67609.

S'ha d'entendre, doncs, que entre 1886 i 1887 fou el moment en què Bosch i Alsina va iniciar a comerciar amb vins a Vilafranca del Penedès.⁵

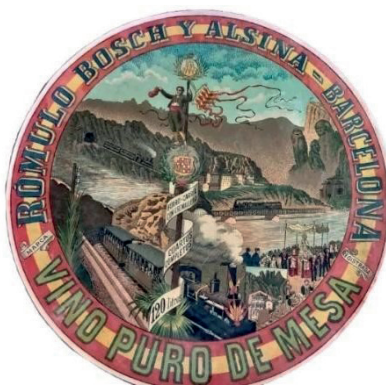
Projecte del magatzem del carrer de Bonaire, 4, que volia construir Ròmul Bosch i Alsina. Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès (en endavant ACAP). Fons Ajuntament de Vilafranca del Penedès, Llicències d'obres de particulars, ACAP20-2-T2-67574.

CORTINA Y CÍA., 1891-1909

Hem de suposar que el negoci de vins de Ròmul Bosch i Alsina devia créixer prou com per necessitar algun soci i estabilitzar l'empresa, i és per aquest motiu que suposem que va ser això el que el devia decidir a crear una societat mercantil amb més entitat que un petit magatzem al carrer de Bonaire. D'aquesta forma, el 12 de juny de 1891, davant del notari Adolf Fochs i Ventats de Barcelona, Martí Cortina i Regull, Ròmul Bosch i Alsina i Hermenegild Casacuberta i Vilalta constituïen Cortina y Cia. Sociedad en Comandita, amb l'objectiu d'elaborar, vendre, comprar i exportar vins i caldos tant per compte propi com en comissió. S'establia un capital de 60.000 pessetes, de les quals 40.000 les aportava Ròmul Bosch i les restants 20.000 les posava Martí Cortina i Regull. En aquest

5 Ròmul Bosch va sol·licitar fer algunes reformes en aquest magatzem del carrer de Bonaire el 1903 i el 1913. ACAP, Fons Ajuntament de Vilafranca del Penedès, Llicències d'obres de particulars, "Llicència sol·licitada pel Sr. Ròmul Bosch Alsina, per fer obres de reforma a casa seva, situada al carrer de Bonaire, 4.", 1903, ACAP20-2-T2-68820; i "Llicència sol·licitada pel Sr. Ròmul Bosch Alsina, per construir un celler en el solar de la seva propietat situat en els carrers Bonaire, 4 i Montserrat, 6.", 1913, ACAP20-2-T2-70507.

sentit, Ròmul Bosch i Alsina participava com a soci comanditari, és a dir, que només responia per la part del capital que hi aportava, mentre que Martí Cortina n'era soci col·lectiu, és a dir, responia personalment amb tots els seus béns, mentre que Hermenegild Casacuberta, que residia a Barcelona i probablement era un home de confiança de Bosch, hi participava com a soci industrial, cosa que vol dir que hi aportava només el seu treball. La participació en la societat no era transferible a altres persones. D'aquesta forma, Cortina exercia la gerència i tenia la signatura social de l'empresa, mentre que Casacuberta podia signar per poder del gerent. Els beneficis i les pèrdues s'havien de repartir de la següent forma: un 48% per a Martí Cortina, el mateix percentatge per a Ròmul Bosch i el 4% restant per al soci industrial. L'empresa, que havia de durar cinc anys però podia ser prorrogada a voluntat dels socis, tenia un plantejament clar de reinversió dels beneficis, atès que s'establia que els que s'obtinguessin no es podrien retirar fins a la finalització del primer quinquenni, i si es prorrogava, no es retirarien els beneficis generats posteriorment fins a la finalització de cada quinquenni de pròrroga.⁶ En tant que soci comanditari, Bosch tenia el dret de revisar els comptes i podia decidir si es dissoldria l'empresa. També es dissoldria en cas de la mort de Martí Cortina i Regull.

⁶ Totes les dades provenen de l'escriptura social: Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (en endavant AHPB), notari Adolf Fochs i Ventats, escriptura 226, fols. 1087-1092.

Marques de Ròmul Bosch i Alsina. Imatges de Raquel Castellà i Perarnau (obtingudes de <https://eix.mnactec.cat/romul-bosch-i-alsina-un-india-paradigmatic/>).

Malgrat el repartiment de funcions i de beneficis, el control de l'empresa per Ròmul Bosch quedava palès en diversos dels articles de l'escriptura de constitució. Així, a banda del capital aportat, Ròmul Bosch era qui havia d'aportar les quantitats necessàries per al funcionament de l'empresa quan el capital no fos suficient, això sí, rebent un interès del 6% anual pels préstecs fets. A més, Ròmul Bosch es reservava el dret de fer "todas las ventas, exportaciones, combinaciones de vinos y negocios de embarque", de les quals podia cobrar-ne el producte, que s'ingressava al seu compte corrent de l'empresa, rebent també un 6% d'interès anual. Finalment, les marques dels envasos per la venda i exportació dels vins havien de portar exclusivament el nom de Ròmul Bosch i Alsina i "cualesquiera que sean la marca o marcas que se adpoten, quedarán ahora y en lo sucesivo de la exclusiva propiedad de éste último."⁷

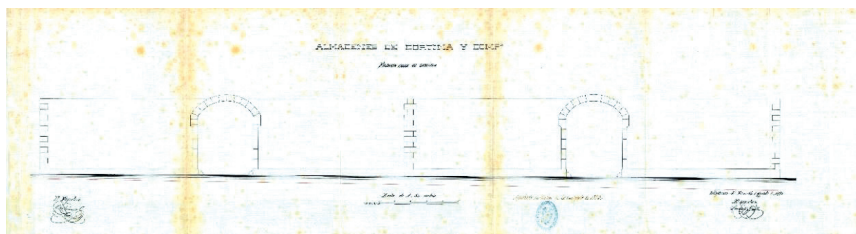
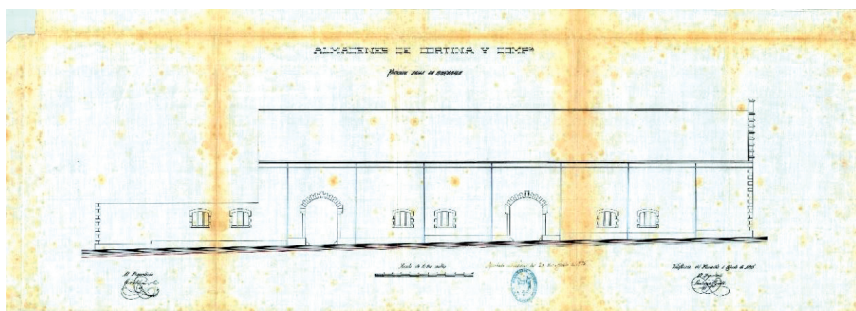
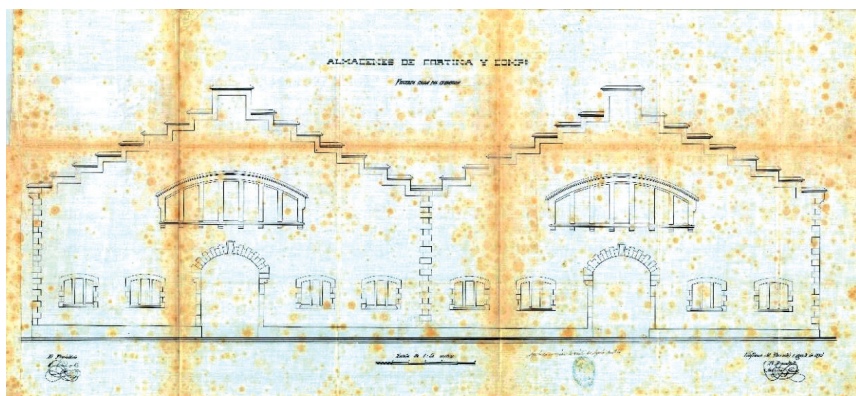
⁷ Segons el *Boletín Oficial de la Propiedad Industrial* (BOPI), entre 1891 i 1909, anys de vigència de Cortina y Cía., a Ròmul Bosch se li van concedir les següents marques: Torre d'en Xirau- Vino Selecto de Calella (concedida el 7 de març de 1892), Castillo de Monjardín i Vino Alella Rómulo Bosch y Alsina (octubre de 1892), Las Tres Campanas, Flor del Vino Navarro, Las Tres Áncoras, Rómulo Bosch y Alsina, Raldiris, Castell de Bagur- Vino de mesa superior (13 de març de 1893), Can, Gato (13 de desembre de 1894), R.B.A.- Vino tinto puro garantido del Priorato, Tigre, Toro i El Globo (25 de febrer de 1895).

Tal com assenyala Santi Borrell (2019: 49), en els primers anys de funcionament va tenir diversos domicilis: a la rambla Nostra Senyora 23 (1892), a la plaça Milà, 2 (1894) o al carrer General Riego, 2 (actualment passatge Alcover / carrer del Casal). Però el negoci dels vins devia ser prou important i funcionava prou bé com per plantejar-se la construcció d'un edifici propi, amb més espai que el que podien trobar en les localitzacions que acabem d'esmentar. Aquest espai el van trobar en el nou barri que s'estava perfilant a l'altra banda de la via, a partir del carrer del Comerç. D'aquesta forma, van negociar amb els germans Josep Antoni, Ramon Maria, Manuela, Mercè i Montserrat de Magarola i de Sarriera un establiment en què Cortina y Cía. aconseguia el domini directe sobre el terreny en què s'aixecaria el magatzem, pel qual l'empresa pagava una pensió anual de 600 pessetes, que eren el 3% de les 20.000 pessetes en què es valorava el terreny que ocupava tota una illa de cases entre els carrers del Comerç, de Magarola, de Sarriera i de Cortina (que aleshores encara no tenia nom).⁸

En aquest terreny hi van construir un magatzem amb dues naus, on hi havia cups, laboratori, tines i tonells, coberts, safareigs, despatx, sales de màquines i caves. A la part posterior de cada una de les naus hi havia un pati descobert. En un d'aquests patis s'hi va construir una casa per al majordom que tenia als baixos una quadra i una cotxera. Tot plegat ocupava una superfície de 3.516,48 m². El projecte el va presentar el 13 d'agost de 1895 Martí Cortina i Regull, com a gerent de la societat. L'arquitecte encarregat de signar-lo era el vilafranquí Santiago Güell Grau, que va dissenyar les façanes del carrer del Comerç, amb una composició completament simètrica, amb un gran finestral a sobre de cada porta i dues finestres a banda i banda també de les portes de les dues naus. Tanmateix, tal com consta a les llicències d'obres de particulars, Santiago Güell renuncià a la direcció tècnica de les obres a finals del mateix any 1895. Les obres del magatzem es van allargar alguns anys. Així, el 1897 Ramon Torner i Perlas signava una carta de pagament per les obres que havia fet a l'edifici per encàrrec de Cortina y Cía.⁹ I finalment, entre el 1898 i el 1899 —aquest darrer any és el primer en què l'empresa ja consta com a funcionant al carrer del Comerç—, devia entrar en funcionament el nou celler (Cortina y Cía., s.d.; Borrell, 2019).

8 La descripció d'aquesta finca, del magatzem i de les finques de què parlarem després, procedeix de l'escriptura de dissolució de Cortina y Cía. AHPB, notari Josep Torelló i Catarineu, escriptura 411, fols. 1342-1351.

9 ACAP, Fons notarial, notari Josep Parés i Castelltort, 29-9-1897.

*Projecte de Santiago Güell i Grau del magatzem de Cortina y Cia.
Façana del carrer del Comerç (superior), del carrer Magarola (centre) i
del carrer Sarriera (inferior). ACAP, Fons Ajuntament de Vilafranca del Penedès, llicències
d'obres de particulars, ACAP20-2-T2-68253.*

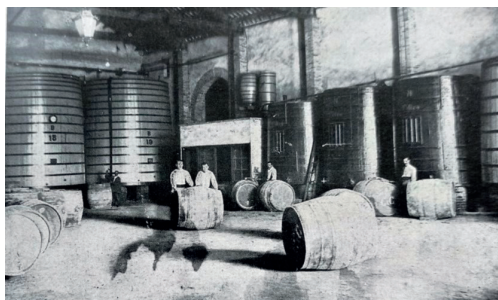
L'empresa amplià encara els béns immobles del seu actiu el 1898 i el 1899. En el primer d'aquests anys, va adquirir, mitjançant un establiment fet per Amàlia Soler i de Tord, una porció de terreny de 3.238 m², que en aquells moments era vinya i campa, però en la qual hi van procedir a construir alguna dependència de Cortina y Cía., porció valorada en 3.000 pessetes i per la qual pagaven el 3% (90 pessetes). L'any següent van adquirir una altra porció de terra d'uns 8.391 m², que els establien els germans Magarola i de Sarriera, valorada en 17.500 pessetes i per la qual Cortina y Cía. pagava 525 pessetes, corresponents al 3% del valor. Els terrenys adquirits devien augmentar encara a començaments del XX, atès que l'empresa afirmava disposar d'uns 20.000 m², la distribució dels quals veiem a la taula 1.

Taula 1. Distribució dels béns immobles de Cortina y Cía. a començaments del segle XX

Immoble	m ²
Edifici-magatzems	10.000,00
Sala d'embotellar, quadres i cotxeres	1.200,00
Coberts per als tallers de boteria	1.800,00
Patis tancats per a l'estiba de bocois de vi exposats al sol i dipòsit de dogues i envasos construïts	5.200,00
Hort, pallers, femers i materials per al conreu de les vinyes de la casa	1.800,00

Font: Cortina y Cía. (s.d.).

A més d'aquests edificis, el celler comptava amb unes caves de tres naus de 46 metres de llarg cada una, que es dedicaven a criar els vins fins escollits destinats a embotellar, tot i que a començaments del XX aquests encara no s'havien posat a la venda (Cortina y Cía., s.d.).

A l'esquerra, sala de filtres de Cortina y Cía. A la dreta, una de les tres caves de cria de Cortina y Cía. (Cortina y Cía., s.d.).

L'any 1903, es van modificar els pactes socials per donar entrada a Pelegrí Güell i Grau, germà de l'arquitecte Santiago i gendre de Martí Cortina i Regull. En aquest sentit, Martí Cortina i Hermenegild Casacuberta passaven a ser gerents de l'empresa tenint indistintament la firma social, i s'atorgava poder a Pelegrí Güell perquè "pudiese practicar todos los actos y gestiones inherentes a la Sociedad".¹⁰ De la mateixa manera quedava modificada la forma en què s'havien de repartir els beneficis: un 44% tant per a Martí Cortina com per a Ròmul Bosch, un 8% per Hermenegild Casacuberta i el 4% restant se l'endua Pelegrí Güell i Grau.

Taula 2. Tipus de vins i envasos més habituals per a l'exportació de Cortina y Cía. a començaments del segle XX

Tipus de vi	Envasos
Negre sec	Pipes, mitges i quarts de 460, 225 i 112 l
Priorat	Pipes, mitges i quarts de 460, 225 i 112 l
Navarro	Quarteroles de 112 l
Alella	Quarteroles de 112 l
Màlaga doble	Barrils de 35 l
Màlaga sec	Barrils de 40 l
Llàgrima fi	Barrils de 35 i 16 l
Tipus Bordeus	Barrils de 225 i 100 l
Rioja	Barrils de 100 l
Rosat, blanc del Penedès, blanc vell	Bocois de 600 l o <i>demimuids</i> de 500 l
Moscatei-Pajarete, missa i mistela	<i>Sextaus</i> i petits barrils de 32 i 16 l

Font: Cortina y Cía. (s.d.)

Cortina y Cía. assentaria les bases de la que seria la principal empresa vinícola vilafranquina dels anys 20 i 30 del segle XX. D'aquesta manera, les naus del carrer del Comerç contenien grans tines de fusta amb alguns *foudres* que podien arribar als 3.600 hl, que en total sumaven una capacitat total de 40.000 hl. Cortina y Cía. oferia principalment vins blancs, negres, rosats, misteles i priorats, comercialitzats a doll. Per cobrir les seves necessitats d'envasos de fusta, comptava amb tallers de boteria a Torredembarra, Altafulla, el Vendrell, Vilanova i la Geltrú i els que tenia als mateixos magatzems (Cortina y Cía., s.d.).

Orientada a l'exportació, va ser una de les empreses fundadores del Sindicat d'Exportadors de Vilafranca l'any 1906 i podia arribar a vendre en

¹⁰ AHPB, notari Josep Torelló i Catarineu, escriptura 411, fols. 1342-1351.

els mercats exteriors fins a 100.000 hl anuals (Cortina y Cía., s.d.). Segons la *Revista ilustrada de banca, ferrocarriles, industria y seguros* (25 de novembre de 1908), els seus mercats principals eren l'americà i el suís. Cortina y Cía. obtenia els seus vins de les vinyes que Bosch i Alsina tenia al Penedès i Malgrat, a més de pagesos de la comarca i també d'altres zones vinícoles com el Priorat, la Rioja, la Manxa, Alacant i Utiel.

BOSCH, GÜELL Y CÍA. (1909-1924): L'APOGEU DELS GRANS CELLERS DEL CARRER DEL COMERÇ

El mes de maig de 1909 moria a Barcelona Martí Cortina i Regull. Tal com s'estipulava en l'escriptura social, el juliol del mateix any es procedia a dissoldre Cortina y Cía. Sociedad en Comandita. Immediatament després de dissoldre aquesta societat mercantil, Ròmul Bosch i Alsina, Pelegrí Güell i Grau, Hermenegild Casacuberta i Vilalta i Antònia Cortina i Mestre constituïen Bosch, Güell y Compañía, Sociedad en Comandita. Els tres homes hi participaven en concepte de socis col·lectius, mentre que Antònia Cortina, representada en l'acte de constitució pel seu espòs Pelegrí Güell, ho feia en qualitat de sòcia comanditària. El domicili social s'establia a Vilafranca del Penedès, tot i que es determinava que es podien obrir sucursals o dependències en altres localitats, i, lògicament, l'empresa s'havia de dedicar al negoci dels vins, encara que podia ampliar el seu camp d'activitat a altres negocis anàlegs al del vi. En tant que socis col·lectius, Ròmul Bosch, Pelegrí Güell i Hermenegild Casacuberta exercien el càrrec de gerents de l'empresa.

Bosch, Güell y Cía. absorbia tots els actius de Cortina y Cía. i el seu capital s'establia en 400.000 pessetes, repartides de la següent manera: Bosch n'aportava 230.000; Casacuberta i Antònia Cortina, 60.000 cada un, i Pelegrí Güell, 50.000 pessetes. És important destacar l'origen d'aquest capital perquè ens dona una idea de la capacitat d'acumulació que oferia negoci vinícola, fins i tot en un moment aparentment crític per a la vitivinicultura, com és el de finals del segle XIX i principis del XX. Així, el capital de Ròmul Bosch procedia de les 40.000 pessetes inicials que havia invertit a Cortina y Cía., més 190.000 que provenien del que tenien en el compte corrent d'aquesta empresa. Com que Antònia Cortina havia heretat del seu pare la part que li corresponia en l'empresa, la participació d'aquesta a la nova Bosch, Güell y Cía. tenia el mateix origen que el de Bosch, mantenint la proporció inicial, és a dir, les 20.000 pessetes que havia aportat el pare d'Antònia Cortina, més 40.000 pessetes més procedents dels crèdits en el seu compte corrent de Cortina y Cía. Si considerem els capitals inicials invertits per Bosch i per Cortina (40.000 més 20.000, respectivament), veiem que el valor nominal d'aquests, en 18 anys s'havia incrementat un 283% (una rendibilitat mitjana d'un 16%

anual). Per la seva banda, Pelegrí Güell i Grau i Hermenegild Casacuberta aportaven a la nova empresa 7.509,2 i 1.019,19 pessetes en efectiu metàl·lic, respectivament; mentre que la resta del seu capital procedia dels crèdits en compte corrent que tenien a Cortina y Cía.

Com estava establert pel codi de comerç, s'havia d'efectuar un balanç anual, que en aquest cas es faria el 30 de juny. Aquest balanç s'havia de presentar a la sòcia comanditària. Els beneficis resultants es distribuïrien de la següent forma: el 60% per a la gerència (28% per a Bosch, 26% per a Güell i 6% per a Casacuberta). El 40% restant dels beneficis s'havia de repartir entre tots els socis a proporció de la seva aportació de capital: 23% per a Ròmul Bosch, 5% per a Pelegrí Güell, també un 5% per a Casacuberta i, finalment, el 6% per a Antònia Cortina. L'empresa continuà la política de reinversió dels capitals amb alguna variació respecte Cortina y Cía., atès que els socis només podien retirar la meitat dels beneficis anuals i la resta quedaven en el compte corrent de cada un d'ells (rebut un interès del 3%), de manera que mentrestant es podia utilitzar el seu capital per engrandir les operacions de Bosch, Güell y Cía. Segons s'especificava, aquesta situació es mantindria fins que les quantitats acumulades pels socis arribessin en conjunt a les 250.000 pessetes, moment a partir del qual es podria retirar el total de beneficis de cada balanç. En cas de pèrdues, aquestes es repartirien de la mateixa manera que es feia amb els beneficis, deixant clar, però, que quedava "limitada la responsabilidad del socio comanditario [en aquest cas Antònia Cortina] a su capital aportado a la compañía."

Novament quedava fixada la preeminència de Ròmul Bosch i Alsina en la companyia. D'aquesta forma, l'article vuitè de l'escriptura social indicava que

Todas las ventas, exportaciones, combinaciones de vinos y negocios de embarque para el exterior, se harán a nombre y por las oficinas de Don Rómulo Bosch y Alsina en Barcelona, el cual llevará una cuenta corriente en la sociedad, con interés del cinco por ciento anual cuando haya desembolsos en descubierto.

I, tot seguit, l'article novè indicava que les marques usades per Cortina y Cía. passaven a ser utilitzades per Bosch, Güell y Cía., amb l'aclariment que aquestes marques eren propietat de Ròmul Bosch i Alsina i continuaven essent-ho, així com totes les que aquest registrés en un futur. Això sí, l'ús d'aquestes marques es feia sense cap cost per a la nova empresa. I finalment, a l'article dotzè s'estipulava que la societat mercantil es dissoldria "por la sola voluntad de Don Rómulo Bosch y Alsina".

La duració de Bosch, Güell y Cía. era indefinida i, a partir dels cinc anys d'entrada en vigor de la societat, els socis tenien dret a separar-se'n. En cap cas, la mort de qualsevol dels socis significava la dissolució i, si els hereus ho desitjaven, podria continuar l'empresa.

BOSCH-GÜELL SOCIEDAD ANÓNIMA (1924-1986)

El 30 de juny 1924, l'empresa canviava de règim jurídic i es convertia en Bosch-Güell Sociedad Anónima, també amb l'objecte d'explotar "bodegas y exportación de vinos de marcas registradas". El capital passava a ser de 500.000 pessetes i tenia una sucursal (unes oficines) a la Via Laietana, número 11, de Barcelona. Els gerents eren Alexandre Bosch i Catarineu —fill de Ròmul Bosch (aquest havia mort l'any anterior)—, Hermenegild Casacuberta i Pelegrí Güell i Grau (*La Ilustración Financiera*, 20 de juliol de 1924).

Des de la creació de Bosch, Güell y Cía. i fins a la Guerra Civil, va ser l'empresa vinícola més gran de Vilafranca, si més no si parlem en termes d'ocupació: el 1919 hi treballaven 68 persones (43 boters, 12 peons de magatzems, 5 dones a l'embotellat, 3 escriptors, 1 fuster, 1 serrador, 1 capatàs de magatzem, 1 sereno i 1 dependent de laboratori). L'any 1924, el nombre d'empleats havia caigut fins als 56 (29 boters, 10 peons, 5 torners, 4 dependents —és de suposar d'escriptori—, 3 persones en la neteja d'ampolles —dues dones i un home—, 1 serrador, 1 sereno, 1 encarregat i 1 empleat a laboratori). Durant la Guerra Civil, Bodegas Bosch-Güell SA va ser col·lectivitzada perquè el propietari havia desaparegut. L'agost de 1936 es va nomenar un comitè de control obrer, amb l'objectiu de salvar els propis interessos, és a dir, els de l'empresa, i per tal que Vilafranca no perdés un actiu econòmic de primer ordre. En la junta celebrada pels seus treballadors, hi van participar 14 persones (12 homes i 2 dones). En la represa, l'any 1940 hi treballava un nombre similar d'empleats —2 dones i 13 homes, en els quals s'incloïen els germans Antoni i Martí Güell Cortina, socis i gerents del celler— (taula 3).

Taula 3. Empleats de Bosch, Güell y Cía. S. en C. i de Bosch-Guell SA

Sexe i ofici	1919	1923	1936	1940
Dona	5	3	2	3
Embotellat	5	3	2	3
Home	63	53	12	12
Serrador	1	2		
Boter	43	29	2	2
Capatàs de magatzem	1	1	1	1
Dependent		4		1
Dependent de laboratori	1	1		
Escrivent	3			
Fuster	1			

Peó de magatzem	12	10	3	3
Sereno	1	1		
Torner		5		
Sense dades			6	5
Total	68	56	14	15

Font: ACAP, Fons Ajuntament de Vilafranca, Cens Obrer 1923 i Cens Obrer i Patronal 1919-1940, E-6, 5300 i Proveïments. Fitxes de treball d'empreses col·lectivitzades 1937, E-24, 5161.

La potència de Bosch-Güell i la modernitat de les seves instal·lacions va fer que, abans de la Guerra Civil, l'empresa fos un exemple sovint visitat. Així, sabem que el juny de 1909 un dels cursos breus intensius d'enologia que ofería l'Estació de Viticultura i Enologia de Vilafranca hi va fer una visita, quan encara era Cortina y Cía. El 1914 rebia la visita d'una excursió de l'Escola Especial de Comerç de Barcelona (*La Vanguardia*, 21 de maig de 1914). També trobem una delegació alemanya que va visitar l'empresa, a més de l'Enològica i la Casa de Vila (*Panades republicano*, 22 de setembre de 1927).

Després de la Guerra Civil, l'empresa hauria fet un esforç de modernització, que es traduiria en un augment del capital social: si el 1941 encara mantenia les 500.000 pessetes, l'any 1945 el capital invertit pujava fins

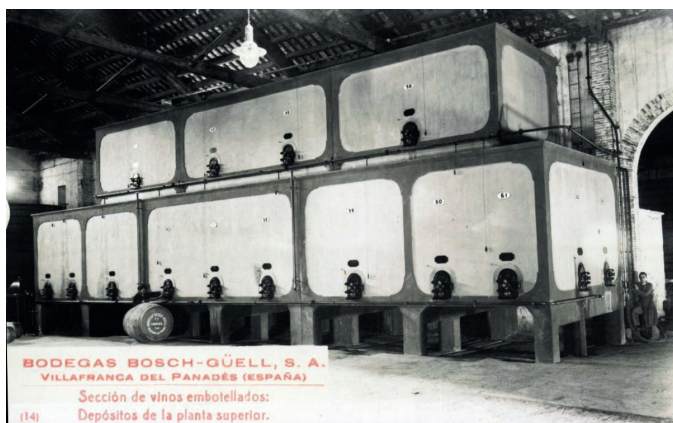
Visita a les instal·lacions de Cortina y Cía., del curs breu intensiu d'enologia de l'Estació de Viticultura i Enologia de Vilafranca del Penedès el juny de 1909.

ACAP, Fons Incavi, ACAP20-5-N-131.

al milió de pessetes, quantitat que va ser augmentada fins a 1.350.000 pessetes el 30 de juny de 1955, moment en el qual Ròmul Bosch i Rius va adquirir les accions de la família Güell i també la dels seus cosins Bosch

i Catarineu, de manera que en quedava com a únic accionista (Borrell, 2019: 51). Tres anys després, el 19 de juny de 1958, tenia lloc una nova ampliació del capital social, que es va situar les 2.350.000 pessetes.¹¹

En aquest sentit, són diverses les inversions de les quals tenim constància. Així, el 1948, l'Ajuntament donava permís a Bosch-Güell SA per tal d'instal·lar una canonada per sota del carrer del Comerç que permetés omplir els vagons-cuba en la línia del ferrocarril que tenien just al davant (*Panadés*, 12 de juny de 1948). Als anys 60 i 70 van continuar les noves inversions i la renovació de l'empresa. Així, per exemple, el 1962 l'Ajuntament l'autoritzava a construir noves tines (*Panadés*, 27 d'octubre de 1962). La darrera gran inversió la va fer a finals de la dècada de 1970, quan va augmentar el capital de 9 a 47 milions, sota la presidència de Carme Bosch Díaz i la gerència de Ròmul Bosch Rius. La inversió anava destinada a la creació d'una moderna planta d'embotellat —amb capacitat per a 6.000 ampolles/hora— (*La Vanguardia*, 28 de maig de 1978 i 4 de juny de 1978).

Tines de ciment de la secció de vins embotellats de Bosch-Güell SA als anys 60. ACAP, ACAP, Fons Vinseum, Museu de les Cultures del Vi de Catalunya.

La firma elaborava gran varietat de vins i també vermut, moscatell, sangria o vi ranci, entre altres. Tot i que una bona part d'aquests s'havien comercialitzat a doll, Bosch-Güell va ser una de les empreses pioneres a Vilafranca del Penedès en oferir els seus productes embotellats. Com podem observar a la taula 3, la presència de dones a la secció d'embotellats ja quedava registrada el 1919. De mica en mica, es va orientar cada cop més cap a l'elaboració de vins en aquest tipus d'envàs: l'any 1959 Bosch-Güell SA presentava un vi blanc fi de taula al concurs organitzat

¹¹ Dades obtingudes de l'*Anuario financiero y de Sociedades anónimas*.

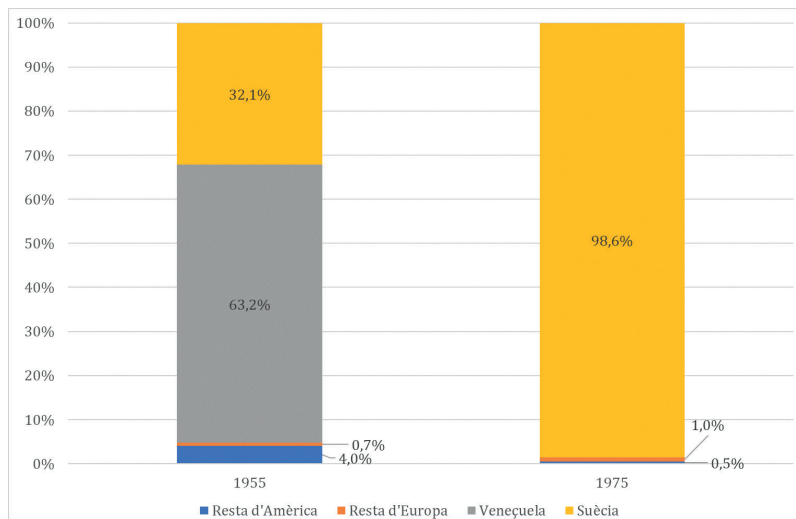
pel Museu del Vi que oferia un premi del Sindicat de Criadors Exportadors de Vins, “subgrup del Penedès”, a aquell elaborador que presentés “un blanco del Panadés que se ajustara a las características de un vino fino de mesa equivalente a un positivo prestigio de los vinos de nuestra comarca”, i, efectivament, Bosch-Güell va guanyar (*Panadés*, 23 de maig de 1959). Aquest vi, inicialment destinat a l’exportació, dos anys després es posava també a la venda en el mercat interior en ampolles de litre, amb tap d’alumini, en aquest cas també en una versió de vi negre, a un preu de 7,50 pessetes, però amb la possibilitat de reemborsar-ne 2,50 si es tornava l’envàs (De la Fuente, 1961). Un exemple més d’aquest procés el trobem a començaments dels anys 80, quan amb motiu de la II Mostra dels Vins de Catalunya, presentaven noves produccions: un blanc seleccionat, un rosat sec i un “clarete” fi (*La Vanguardia*, 26 de setembre de 1981).

Etiqueta del vi “Clarete Fino Rómulo Bosch”, un dels productes d’exportació, especialment al nord d’Europa. Centre de Documentació del Vinseum, CDV 814 Col·lecció d’etiquetes Àngel Escudé i Brugueras. CDV 814-03-017_023.

Segons Santi Borrell, l’empresa exportava a diversos països d’Amèrica del Sud i també va tenir força èxit als països del nord d’Europa, especialment a partir de l’exportació del vi “Clarete Fino Rómulo Bosch” (Borrell, 2019: 52). Les dades de què disposem fins al moment, ens permeten confirmar el que afirma Borrell i podem precisar una mica més. Així, Segons les dades d’anàlisi de vins que es conserven al fons de l’Incavi de l’Arxiu Comarcal de l’Alt Penedès, el volum d’exportacions de l’empresa hauria augmentat notablement entre 1955 i 1975, passant dels 1.801 hl als 49.026. I si el 1955, l’exportació a doll dominava (només es van exportar 88 hl de vi embotellat), el 1975 el 100% de les exportacions ja es feien en

botella. A més, entre ambdues dates s'hauria produït un canvi substancial de mercats. Així, l'any 1955 el principal mercat era Veneçuela, amb un pes rellevant de Suècia, i petites proporcions d'exportacions a Brasil, el Paraguai i Holanda; vint anys després la major part de les vendes en els mercats exteriors es concentraven en països europeus: en aquells moments l'exportació estava pràcticament concentrada a Suècia, amb algunes petites partides més enviades a Noruega o la Gran Bretanya i algunes més a mercats americans, però gairebé irrelevantes, com són els Estats Units d'Amèrica i Nicaragua (vegeu el gràfic 1). Bosch-Güell es va mantenir durant aquests anys com una de les principals empreses exportadores del Penedès. Partint de les dades d'anàlisi de vins abans esmentades, l'any 1955 era la quarta empresa en exportació, per darrere de J.B. Berger SA, Joan Güell i Rodríguez & Berger i immediatament per davant de Miguel Torres. L'increment d'exportació de vins embotellats li va permetre millorar posicions, i el 1975 ocupava la tercera posició, per darrere de J. B. Berger SA —que exportava bàsicament a doll— i de Miguel Torres —que, com Bosch-Güell, exportava exclusivament embotellats— (Soler, 2003).

Gràfic 1. Exportacions de Bodegas Bosch-Güell SA, 1955-1975

Font: elaborat amb els certificats d'anàlisi de vins del fons de l'Incavi conservat a l'ACAP.

A finals dels anys 70 Bosch-Güell SA va participar en diverses “missions comercials” subvencionades pel Ministeri de Comerç juntament amb altres empreses penedesenques afiliades a la recent creada Unió Vinícola del Penedès (UVIPE). L'any 1978 la missió es va desplaçar a Veneçuela i Mèxic i l'any següent els països objecte de la missió van ser Canadà i Puerto Rico (Tothom, 4 de novembre de 1978 i 2 de juny de 1979). L'ob-

jectiu, és clar, devia ser recuperar part dels mercats americans perduts entre 1955 i 1975.

A l'esquerra, les façanes de les naus de Cortina i Cía., convenientment il·luminades, en el remodelat carrer del Comerç. A la dreta, vista de la part posterior amb els cups enderrocats d'una de les naus Cortina i Cía. (maig de 2023). Fotos de Raimon Soler-Becerro.

Amb les noves inversions realitzades als anys 70, Bodegas Bosch-Güell SA tornava a ser objecte d'admiració. D'aquesta forma, el 1982, l'Acadèmia Tastavins, en un dels seus capítols, la visitava com a exemple a seguir i Pere Balada, president de l'associació, entregava un diploma d'honor a Ròmul Bosch i als seus fills (*El 3 de Vuit*, 28 de maig de 1982). Tanmateix, l'empresa acabà tancant les portes l'any 1986. Aquest fet ha provocat l'abandonament de tota activitat dins de les naus fins a temps recents, en què una d'elles ha estat utilitzada durant els períodes de Nadal per l'Ajuntament de Vilafranca del Penedès i actualment acull el viver de cellers, tal com hem dit a l'inici d'aquest article, mentre que la segona nau continua sense ús i amb un risc clar de deteriorament i de pèrdua de patrimoni (el maig de 2023 s'han enderrocats totes les tines que hi havia en aquesta nau).

CONCLUSIONS

Aquest article ha volgut rescatar la història d'una empresa a través de la recerca de diversos fons que demostren la seva significació històrica, essencial per entendre com la "febre del vi", o el vi a doll i després l'embotellat, en tant que negoci, va aglutinar no solament la burgesia local sinó que va resultar prou atractiva perquè capitals forans hi invertissin. Això explica que Vilafranca esdevingués una capital del vi, situant-se a l'alçada d'altres ciutats que ja havien pres posicions abans, com Reus, Tarragona o Barcelona, i desbancant al Penedès el gran nucli exportador del XVIII i de principis del XIX que va ser Vilanova i la Geltrú. També va permetre el

posicionament de Vilafranca respecte al mercat europeu i internacional. Els grans cellers que resten dempeus, que, per a la majoria de la gent de la Vilafranca actual són desconeguts, són el resultat d'una evolució econòmica que van fer que la ciutat entrés a la Revolució Industrial d'una manera particular.

L'empresa i el celler impulsats per Ròmul Bosch i Alsina, un dels principals personatges de la burgesia barcelonina del segle XIX, han tingut presència i han format part de la vida de diversos vilafranquins i vilafranquines gairebé durant un segle. Durant les primeres dècades del segle XX, l'empresa va ser la que va donar més ocupació dins del sector vinícola local. I al llarg de la seva història ha estat una de les principals exportadores de vi des de Vilafranca del Penedès. L'any 1986, en un context de renovació del sector, va tancar les seves portes per uns motius que, amb la documentació disponible fins avui, no hem pogut determinar.

La seva història i les seves característiques ens permeten obrir una reflexió que ha de permetre recerques futures sobre el sector. En primer lloc, cal entendre la importància del capital forà en la inversió d'empreses vinícoles a Vilafranca. El cas de Ròmul Bosch i Alsina no és l'únic. No parlem solament dels suïssos que van fer de Vilafranca del Penedès un dels seus centres principals a la Península Ibèrica. Estem parlant també de persones de Barcelona o de Reus, entre altres poblacions, que van participar en el procés de bastir una potent indústria vinícola exportadora entre finals del segle XIX i principis del XX (fins a la Guerra Civil): exemples com els de Jeroni Monjonell, Josep Maria Jové i Arnabat, d'empeses com Quinquer y Ventosa Sociedad en Comandita o Clariana y Boqué, refermen aquesta idea de la importància que han tingut els capitals forans en el bastiment de la Capital del Vi.

En segon lloc, la història de l'empresa i, segurament del sector vinícola vilafranquí ens mostren com les crisis poden impactar de manera diferent en les diverses classes socials. Cortina y Cía./Bosch-Güell creix justament en un moment de crisi de la vitinicultura, marcat per l'arribada de la fil·loxera, primer, i pels baixos i irregulars preus que no foren prou remuneradors per a bona part de la pagesia. Tanmateix, entre 1870 i 1920, aproximadament és el moment en què es basteixen les grans empreses vinícoles locals. La crisi d'aquestes arribarà sobretot a partir dels anys 20, quan es comencen a tancar mercats i, molt especialment, quan, a partir de 1930, les exportacions a França van quedar summament limitades. Tanmateix, moltes empreses, com Bosch-Güell SA, van resistir i van saber adaptar-se fins al moment del gran canvi a finals del anys 70 i 80. En el cas estudiat, vuit anys després d'una gran inversió en una planta embotelladora el 1978, l'empresa va tancar.

En segon lloc, cal tenir en compte el paper de les dones, habitualment poc tractat. En el cas que ens ocupa, hem vist com en la indústria vinícola eren poques les dones que s'hi ocupaven, si més no abans de la guerra. Dedicades només a la secció d'embotellat perquè es considerava socialment que no podien participar en feines de magatzem o altres. També hem vist com, en el cas de la participació com a sòcies, les dones eren marginades: Antònia Cortina va delegar en el seu marit la participació en l'acte de constitució de Bosch, Güell y Cia. Tanmateix, hem de suposar que a mesura que ha avançat el segle XX, amb les transformacions socials generals i també les pròpies del sector, les dones hauran guanyat presència tant com a treballadores, com a tècniques o com a empresàries. Potser un exemple d'això és la presidència de la societat anònima per part de Carme Bosch Díaz durant alguns anys.

Finalment, des del punt de vista patrimonial, penso que és important que Vilafranca del Penedès recuperi el passat de tot un conjunt d'empreses que han contribuït, per bé i per mal, a construir la ciutat que ens ha arribat fins avui., per poder valorar-les millor. En aquest sentit, cal entendre que el patrimoni, en general, i el patrimoni industrial, en particular, no només són les parets que veiem (l'arquitectura, en un sentit restrictiu del terme) sinó moltes més coses: totes les estructures que contribueixen a la producció (les tines, per exemple), la maquinària, també la documentació, les fotografies i els "intangibles" (és a dir, la memòria de la gent que ho ha viscut directament).

BIBLIOGRAFIA

- BORRELL i GIRÓ, Santi. 2019. *La vinya i el vi del Penedès. 1850-2018*. Vilafranca del Penedès: editat per l'autor.
- BOSCH, Lolita. 2008. *La família del meu pare. Una novel·la*. Barcelona. Empúries.
- CASTELLÀ i PERARNAU, Raquel. 2022. "Ròmul Bosch i Alsina, un indià paradigmàtic", *Eix. Cultura industrial, tècnica i científica*, 13, pp. 18-23. <https://raco.cat/index.php/Eix/article/view/411908> [consulta del 29 de març de 2024].
- CASTELLÀ i PERARNAU, Raquel; FERNÁNDEZ-ESPARRACH, Montse. 2020. "Ròmul Bosch i Alsina (1846-1923). Armador i navilier. A *Patrimoni portuari i de les indústries vinculades als ports. XI Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya*, pp. 251-266. Tarragona. Associació del Museu de la Ciència i de la Tècnica i d'Arqueologia Industrial de Cata-

lunya, Museu de la Ciència i de la Tècnica, Museu del Port de Tarragona, Port de Tarragona.

CORTINA Y CÍA. S.D. *Obsequi de la casa exportadora de vins Cortina y Cia. S. en C.* Barcelona: Tipografia Litografia F. Espinet.

DE LA FUENTE, A. 1961. "Bodegas Bosch-Güell, S.A., firma exportadora de prestigio internacional, pone a la venta su vino común embotellado, con características de vino fino de mesa", *El Noticiero Universal*, 25 d'abril.

ESTRADA-RIUS, Albert. 2023. "Ròmul Bosch i Alsina". *RCCAAC. Repertori de Col·leccionistes i Col·leccions d'Art i Arqueologia de Catalunya*, obra dirigida per Francesc Fontbona i Bonaventura Bassegoda. Accessible a https://taller.iec.cat/rcic/fitxa_una.asp?id_fitxa=246 [consulta del 29 de març de 2024].

FERRET COLOMER, Gerard. 2023. *L'Ateneu Obrer Vilafranquí. Auge i espols (1885-1972)*. Vilafranca del Penedès. Edicions i Propostes Culturals Andana.

JULIÀ TORNER, Montserrat, i SOLER-BECERRO, Raimon. 2021. "El ferrocarril y la formación y transformación de un barrio industrial vinícola: Vilafranca del Penedès, 1865-2020. A *VIII Seminario Internacional G+PAI. Miradas férreas, patrimonio ferroviario e identidad*, coordinat per Ana Berrocal Menárguez y Clara Zamorano Martín. Madrid: Aula de Formación: Gestión e intervención en el Patrimonio Arquitectónico e Industrial, pp. 45-67.

JULIÀ TORNER, Montserrat i SOLER-BECERRO, Raimon. 2023. "El ferrocarril y el impacto sobre la ciudad. Transformación urbanística y económica en un centro vitivinícola: Vilafranca del Penedès, 1865-2020." Comunicació presentada al IX Congreso de Historia Ferroviaria, Mataró, 25-27 d'octubre. Consultable a: https://asihf.org/wp-content/uploads/2023/09/julia_soler.pdf.

LACUESTA, Raquel. 2009. *Catedrals del vi*. Barcelona: Angle.

MADOZ, Pascual. 1985. *Artículos sobre el principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del regne d'Aragó*. Volum II. Barcelona. Curial.

MARTORELL i PAÑELLAS, Antoni (2010). "El Penedès. Notes crítiques sobre les vicissituds de l'agricultura, indústria i comerç durant el segle XIX deduint-ne el medís per lograr llur foment i desenrotlló". A *El Penedès al segle XIX*, edició a cura de Joan Solé i Bordes. Institut d'Estudis Penedesencs, pp. 24-53. [reedició del treball publicat el 1902 pel Centre Catalanista de Vilafranca].

- SOLER, Raimon. 2003. "De magatzems a cellers. Recuperació de la producció i transformacions empresarials al Penedès, 1940-2000". A Josep Colomé Ferrer (coordinador), *De l'aiguardent al cava. El procés d'especialització vitivinícola a les comarques del Penedès-Garraf*. Vilafranca del Penedès: *El 3 de Vuit* i Ramon Nadal, editor, pp. 183-222.
- VINSEUM. 2018. "Inventari del fons del Centre Agrícol del Penedès / Centre Artístic del Penedès (1876-1963). Vilafranca del Penedès. Centre de Documentació del Vinseum. http://www.vinseum.cat/FitxersDescarrega/373_Inventari%20fons%20Centre%20Agr%C3%ADcola.pdf [consulta del 29 de març de 2024].

ARXIU CONSULTATS

Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès.
Arxiu Històric de Protocols de Barcelona.
Centre de Documentació del Vinseum.